

ДА ПЫТАННЯ РЭЦЭПЦЫІ БЕЛАРУСКАЙ ПРОЗЫ Ё БАЛГАРЫІ

У 1976 г. у інтэрв'ю з Аляксеем Гардзіцкім Найдэн Вылчаў, балгарскі паэт і перакладчык, прызнаўся: «Я маю ўяўленне аб вашай прозе, а балгарскі чытач пакуль што не асабліва. У нас вядомы імёны Мележа, Шамякіна, Быкава. “Глыбокая плынь” Івана Шамякіна, “Людзі на балоце” Івана Мележа, аповесці Васіля Быкава — усё гэта перакладзена не з арыгінала і таму не выдатна. З беларускай мовы Шамякіна “Сэрца на далоні” пераклаў Хрыста Бербераў, але яго не стала. Вельмі сумленна працуе Пенка Кынева, якая пераклала “Подых навальніцы” Мележа, аднак галоўная ўвага яе — украінская проза. ...Цяжка знайсці перакладчыка» [8, с. 122–123].

І хоць погляды Н. Вылчава тут аказаліся не вельмі аптымістычныя, прызнацца трэба шчыра: на сённяшні момант беларуская проза ў Балгарыі ў параўнанні з іншымі славянскімі краінамі прадстаўлена дастаткова годна. Сваю ролю адыграла прыналежнасць абедзвюх краін да сацыялістычнага лагера і закліку ў савецкія часы да дружбы братніх народаў.

Пачынаўся пераклад, як шчыра заўважыў Н. Вылчаў, з рускай мовы малога празаічнага жанру — апавяданняў. У пераважнай большасці (што таксама зразумела) абіралася тэма ўсхвалення сацыялістычнай рэчаіснасці і Вялікай айчыннай вайны. Так, былі перакладзены апавяданні, напрыклад, У. Карпава «Важная асоба» (1940), М. Лынькова «Васількі», (1946), Я. Брыля «Лён квітнее» (1951), «Ён жыве» (1959), «Рэўнасць» (1959), І. Шамякіна «Малая парыжанка» (1952), В. Хомчанкі «Дарагі падарунак» (1961), «Чырвоны мак», (1963) і некаторыя іншыя. Выключэннем стаў раман Івана Шамякіна «Глыбокая плынь»/ «*Дълбоко течение*», які быў перакладзены ўжо ў 1951 г. (праз тры гады напісання!) з рускай мовы Кірылай Геаргіевай (яна ж пераклала і «Аповесць пра сапраўднага чалавека» Б. Палявога і пазней «На ростанях» Я. Коласа. Твор, які быў адзначаны Сталінскай прэміяй (што несумненна і паўплывала на такія хуткі яе пераклад), быў выдадзены тыражом 5 000 накладнікаў і карыстаўся вялікай папулярнасцю ў Балгарыі.

З 1960 года надыходзіць новы этап беларуска-балгарскіх узаемасувязяў, які звязаны з пашырэннем кантактных зносін. Найбольш плённы і руплівы прапагандыст балгарскай культуры ў Беларусі Ніл Гілевіч, напрыклад, узгадвае так сваю першую паездку ў Балгарыю: «У кастрычніку [1960 г.] вырашылася, нарэшце, пытанне аб маёй паездцы ў Балгарыю. Дапамог П. М. Машэраў, які ў той час быў 2-м сакратаром ЦК КПБ: на нейкім свяце беларускай літаратуры ў Маскве (тады іх праводзілася шмат) я ўлучыў момант і паскардзіўся Машэраву, што яшчэ ў пачатку года Саюз пісьменнікаў Балгарыі запрасіў мяне на тры тыдні ў госці — як перспектыўнага перакладчыка, і СП СССР блаславіў маю паездку, але справа тармозіцца ў Беларусі. Пётр Міронавіч паабяцаў пацікавіцца маім пытаннем і

дапамагчы. І слова стрымаў. 6 лістапада, у нядзелю, ужо пад вечар я прыляцеў у Сафію...» [9, с. 161].

На 80-гадовы юбілей беларускіх класікаў — Янкі Купалы і Якуба Коласа, у 1962 г., запрасілі ў Беларусь і балгарскую дэлегацыю ў складзе галоўнага рэдактара часопіса «Балгара-савецкая дружба» Ангела Тодарава, узгаданага вышэй Найдэна Вылчава, і паэта Ламара (Лалю Марынава). Абмен вопытам і наведванне краін прынёс свае плёны — стала большая зацікаўленасць не толькі літаратурай, але і больш дасканалае і паглыбленае веданне моў, што спрыяла перакладу з арыгіналу.

Паступова адбываецца пераход да большых праявістых жанраў (але ў першай палове 60-х гг. XX в. пераклады ажыццяўляюцца яшчэ з рускай мовы) — аповесці В. Быкава «Трэцяя ракета» у перакладзе Д. Жэкавай 1964 г., «Альпійская балада» Э. Хаджыевай і С. Уладзімірава 1965 г. і нарэшце раман Я. Коласа «На ростанях» / «*На кръстоںът*» у перакладзе К. Геаргіева в 1963 г.

Назапашаны вопыт у перакладзе беларускай мастацкай прозы быў акумуляваны таленавітым перакладчыкам з украінскай і беларускай моў — Х. Берберавым, дзякуючы якому была выдадзена ў 1968 г. анталогія «*Белоруски разкази*» [3]. Немалаважную ролю адыграла таксама асоба Георгія Вылчава, які, вучачыся ў Празе, шчыра зацікавіўся беларускай літаратурай, і ў 1964 г. прыехаў у Беларусь. Гасцяваў, між іншым, у класіка — У. Караткевіча. Свайго госця гаспадар узгадваў: «...фактар па Балгарыі Юрась Ваўковіч сюды прыбыў з вялікім вантажом лубачных кніг для дзюкаў... Трымае сябе той фактар несусветна. На раку, напрыклад, ходзіць у ружовай паласатай сарочцы, як у нас, хіба толькі арыштанты ходзяць, і ў сініх паласатых піжамных штанах, выклікаючы гэтым ашаламленне ў тубыльцах» (У. Караткевіч да Я. Брыля ад 16 жніўня 1964 г.) [14, с. 103–113]. Стасункі ў Караткевіча з Г. Вылчавым былі вельмі блізкія і сяброўскія. Відаць гэта і па радках з напісанай ім тады паэмы «Віно даджоў»:

«Ты ж, Георгі, як далёкі, але вечна блізкі госць...»;
«П'ецца ў дождж, дык пі, Георгій, пі, балгарскі ты лайдак,
Ні Кірыл і ні Мяфодзій гэтак, дурні, не жылі.
Што з таго, што гэтай песні літары далі яны, —
Мы далі для гэтай песні тое, чым звiніць яна:
Азбуку любві да праўды і агіды да хлусні,
Азбуку радзімы мілай, і кахання, і віна» [11, с. 187].

Блізкае знаёмства з многімі беларускімі пісьменнікамі дазволіла Г. Вылчаву абагульніць свае назіранні наконт беларускай прозы ў дакладзе «Успехите на белоруския роман», які друкаваўся ў часопісе «Літаратурен фронт» [6], а неўзабаве і склалі частку кнігі «Приобщения. Литературни контакти и аналогии», выдадзенай ў 1971 г. [7].

Другая важная анталогія аб'яднала ў сабе апавяданні і аповесці пад назвай «*Десет белоруски разказвачи*», куды ўвайшлі творы У. Караткевіча, В. Адамчыка, І. Чыгрынава, Л. Гаўрылкіна, А. Кудраўца, Б. Сачанкі, М. Стральцова, Г. Далідовіча, А. Жука [10].

Наступная анталогія *«Беларускі повесці»* была выдадзена ў 1978 г. да стагоддзя вызвалення балгараў ад турэцкіх заваёўнікаў. Складальнікам анталогіі быў беларускі перакладчык і літаратуразнаўца — В. Нікіфаровіч. У анталогію ўвайшлі аповесці «Тартак» І. Пташнікава, «Адзін лапаць, адзін чунь» М. Стральцова — пераклала Р. Эўцімава, «Аксана» Б. Сачанкі, «Каштанавае лісце» У. Караткевіча, «Растанне ў кавалках» — пераклала П. Кынева [2].

Як відаць з прадстаўленых твораў, цікавасць выклікала проза пра вясковае сялянскае жыццё (да гэтага часу ўсталяваўся стэрэатып пра «спевакоў беларускай вёскі» — Я Купалы і Я. Коласа, якія спачатку былі рэпрэзентатарамі беларускай літаратуры), а таксама ваенная проза. Што датычыцца прозы пра вясковае жыццё, то варта ўзгадаць перакладзеную Р. Эўцімавай аповесць «Салавей» З. Бядулі ў 1977 і пазней выдадзенай кнігі «Пад шэптам дубоў: апавяданні пра беларускую савецкую вёску» / *«Под шепота на дъбовете: разкази за белоруското съветско село»* [13], складальнікам якой быў С. Уладзіміраў.

Сімяон Уладзіміраў быў перакладчыкам і многіх беларускіх аповесцей пра вайну, якія былі ў Балгарыі вельмі папулярныя. З’яўляючыся старшынёй мастацкай літаратуры Саюза перакладчыкаў Балгарыі на нарадзе 26 чэрвеня 1985 г. у Мінску ён заяўляў: «У нашай краіне вялікая цікавасць да твораў беларускіх пісьменнікаў аб Вялікай Айчыннай вайне. Вялікай папулярнасцю карыстаюцца ў балгарскіх чытачоў аповесць В. Быкава “Пастка”, раман І. Чыгрынава “Плач перапёлкі”, аповесці І. Шамякіна “Шлюбная ноч”, “Гандлярка і паэт”, якія мне давялося перакладаць. Наш чытач, як і ваш, у літаратуры на ваенна-патрыятычную тэматыку шукае адказы на многія маральныя пытанні сучаснасці. Сярод самых апошніх навінак — “Карнікі” А. Адамовіча, “Золак, убачаны здалёк” Я. Брыля, “Паляванне на апошняга жураўля” А. Жука, “У вайны не жаночы твар” С. Алексіевіч і іншыя» [4, с. 2].

На жаль, мы не можам спыніцца ў дадзеным артыкуле на прадстаўленні кожнага асобнага пражытка, але адзначым толькі асабліваю ўвагу да ваенных твораў В. Быкава. І ў беларускай, і ў іншых літаратурах Быкаў набыў папулярнасць дзякуючы таму, што ён карэнным чынам змяніў жанр ваеннай літаратуры — «пісьменнік імкнецца адлюстроўваць вайну такой, якую ён з дня ў дзень яе бачыў на прадняй лініі салдатам альбо малодшым лейтэнантам» [5, с. 11].

Вайну прайшлі, пра вайну пісалі і Мележ, і Шамякін, але наклад перакладзеных Элкай Хаджыевай, Сімяонам Уладзіміравым аповесцей Быкава ў адным і тым жа 1965 г. двойчы большы за наклад перакладзенага Хрыстам Берберавым рамана І. Шамякіна «Сэрца на далоні»: у І. Шамякіна — 12 000 асобнікаў, а ў Быкава — 25 080. Толькі адна «Трэцяя ракета» ў 1964 г. мела наклад у 16 000 асобнікаў, у той час як нават коласаўскі раман «На ростанях» ў 1963 г. быў выпушчаны тыражом у 6080 асобнікаў. Відаць, няма больш ніводнага беларускага пісьменніка, які б быў перакладзены больш, чым на 50 моваў свету і творы якога выходзілі такімі вялікімі накладамі.

Асобна стаялі творы У. Караткевіча, які па-новаму адлюстравалі беларускае мінулае. У хуткім часе, у 1981 г., на гэты раз асобнай кнігай, выходзіць аповесць «Дзікае паляванне караля Стаха» / «*Дикият лов на крал Стах*» у перакладзе Р. Эўцімавай. Для значнасці факту пазначым, што на рускай і эстонскай мовах гэтая аповесць з'явілася толькі праз 2 гады. Неўзабаве выйшаў цэлы зборнік апавяданняў У. Караткевіча, аб'яднаных назваю адной з іх «Паром на бурнай рацэ» / «*Сал на бурната река*» (1982). С. Уладзіміраў ва ўступным слове да зборніка, які меў метафарычную назву «Шукальнік вечнага», перакананы, што «Уладзімір Караткевіч у хуткім часе стане пісьменнікам, любімым і шуканым балгарскімі чытачамі. Ён валодае натуральным апавядальніцкім талентам, умее нязмушана і займальна пранікнуць у псіхалогію сваіх герояў — звычайна цікавыя і супярэчлівыя асобы, якія маюць значныя ідэі і кіруюцца моцнымі парывамі» [12, с.5]. Даследчык меў рацыю, бо ўжо праз год, у 1983 г., на балгарскай мове выходзіць новая кніга У. Караткевіча — раман «Чорны замак Альшанскі» / «*Черният Олиански замък*» у перакладзе Пенкі Кыневай, тады як на рускай, чэшскай і украінскай мовах раман быў выдадзены толькі праз год.

Пасля распаду СССР і ўтварэння незалежнай Беларусі настаў новы імпульс у беларуска-балгарскіх літаратурных стасунках дзякуючы наладжанні непасрэдных дыпламатычных адносін паміж дзвюма краінамі, якія актыўна спрыялі культурнаму абмену.

У перыяд з 1995 года Беларуская амбасада ў Балгарыі ініцыявала выдаткі спонсарскіх сродкаў на выданне кніг Васіля Быкава («Пакахай мяне, салдацік» / «*Обикни ме, войниче*» ў перакладзе Н. Вылчава), зборнік «Панарама», які ўключае пераклады 50 сучасных беларускіх паэтаў і празаікаў.

Знакавай падзеяй у кастрычніку 2001 года стаў візіт у Балгарыю старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў В.М. Іпатавай, падчас якога было падпісана пагадненне аб супрацоўніцтве паміж Саюзам пісьменнікаў Беларусі і Балгарыі. У межах яе візіту былі праведзены Дні Беларусі ў гарадах Враца, Карлава і Велінград. У канцы 2002 года была апублікавана кніга В.М. Іпатавай «Пятнаццаць вершаў і адна аповесць». Гэтай «адной» стала гістарычная аповесць «Прадслава», прысвечаная 900-годдзю з дня нараджэння заступніцы беларускай зямлі — Ефрасінні Полацкай.

Вольга Іпатава была і складальнікам «Анталогіі беларускай прозы», якая пабачыла свет у 2005 г. і ўключала апавяданні як класікаў беларускай прозы, так і творы маладых празаікаў [1].

Такім чынам, беларуская проза ў Балгарыі прадстаўлена самымі рознымі жанрамі (нават спецыфічнымі для балгарскай літаратуры — такімі, як «Казкі жыцця» Я. Коласа) і творами на разнастайную тэматыку пісьменнікаў рознага пакалення. Тым не менш, нягледзячы на закладзеныя трывалыя традыцыі Р. Эўцімавай, Г. Вылчавым, Н. Вылчавым, С. Уладзіміравым, Х. Берберавым, С. Русакіевым, Р. Станкевіч і іншымі балгарскімі беларусазнаўцамі, для больш цэласнага і сістэмнага ўспрымання беларускай прозы ў Балгарыі не хапае паслядоўнага асвятлення новых тэндэнцый у

сучасным літаратурным працэсе, не да канца асэнсавана і беларуская літаратурная класіка (творы М. Гарэцкага і М. Зарэцкага прадстаўлены толькі па адным апавяданні ў «Анталогіі беларускай прозы»), спрошчана ўяўленне аб вясковай і ваеннай прозе. Каб пазбавіцца створаных стэрэатыпаў, акрамя якасных перакладаў, патрэбны своечасовыя рэцэнзіі і водгукі на перакладзеныя творы абазначаных у беларускім і балгарскім літаратуразнаўстве крытыкаў, якія давалі б эстэтычна-мастацкую ацэнку творам, праводзілі тыпалагічныя паралелі між дзвюма славянскімі краінамі з падобным гістарычным лёсам і маральнымі каштоўнасцямі і ўпісвалі дадзеныя творы ў сусветны літаратурны працэс.

ЛІТАРАТУРА

1. Антологія беларуска проза / съст. В. Ипатова. — София, 2005.
2. Беларуски повести./ Съст. В. Никифорович. — Варна, 1978.
3. Беларуски разкази. / Съст. В. Куляшова, прев. Х. Берберов. — София, 1968.
4. БЕЛТА На мове дружбы // Літаратура і мастацтва. — № 26 (ад 28.06.1985). — С. 2.
5. Биков, В. Алпийска балада. Фронтowa страница. Клопка. Повести. / Прев. От рус. Елка Хаджиева, Симеон Владимиров. — Пловдив, 1965.
6. Вълчев, Г. Успехите на белоруския роман // Литературен фронт. — 1964 . — № 43.
7. Вълчев, Г. Приобщения. Литературни контакти и аналогии. — София 1971. — С. 9–60.
8. Гардзіцкі, А. Сафійскія гутаркі // Вачыма сяброў. — Мінск, 1977. — С. 115–138.
9. Гілевіч, Н. Збор твораў: у 23 т. — Т. 23. Між распаччу і надзеяй. Абрыс пройдзенага шляху ў святле адной мары. — Вільня, 2008.
10. Десет беларуски разказвачи / Подбор и превод от беларуски Симеон Владимиров. — София, 1977.
11. Караткевіч, У. Збор твораў: у 25 т. — Т. 2. Паэзія 1961-1984. — Мінск, 2012. — С. 184–188.
12. Караткевич, У. Сал на бурната река: Разкази. — София, 1982.
13. Под шепота на дъбовете: разкази за белоруското съветско село / съст. С. Владимиров; прев. от беларуски И. Дойчинов. — София, 1981.
14. Шляхам гадоў. Гісторыка-літаратурны зборнік. — Мінск, 1990.